

ВІДГУК

*офіційного опонента, доктора філософських наук, професора
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»*

Петінової Оксани Борисівни на дисертацію

*Нерубаської Алли Олександрівни «Системно-параметричний аналіз
буття особистості в контексті біфуркаційної моделі»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук
за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії*

Проблема людини та особистості належить до найбільш складних у філософії. Починаючи з Платона, кожний мислитель намагався не лише подати своє розуміння, але й утвердити його в якості основного і визначального. Такі дискусії не втрачають своєї гостроти і сьогодні. Особистість – дуже складна система, та, водночас, елемент ще складнішої системи – суспільства. Питання визначення ролі й місця людини в системі, причому в будь-якій – громадській, політичній, економічній чи іншій, буде актуальним завжди. У ХХІ столітті світ являє собою сукупність дезінтеграційних процесів глобального рівня, а техно-нано-інформаційна детермінація розвитку сучасного суспільства суттєво впливає на його простір, що, здебільшого, приводить соціальні системи до біфуркацій і революцій.

Особистість отримує нові експрес-інформаційні можливості, але до всього цього додалися й нові проблеми, зумовлені зростанням тиску на психіку людини, навантаженням, перенавантаженням, спотворенням інформації, збільшенням потреби людства в різноманітності, що прискорило й певний одновимірний прогрес у бік переваги штучної, біфуркаційної реальності. За таких складних умов можливе руйнування особистості та її культурних цінностей, вона втрачає свою цілісність, сенс власного життя, а звідси стає зрозумілою діяльність організму, який запускає захисні механізми. Незважаючи на те, що сучасне, фактично вже системно проявлене на усіх рівнях, постмодерне суспільство надає особистості різноманітність біфуркаційного рівня буття, можливостей та механізмів для самореалізації, ці механізми потрібні їй і для збереження духовного, психічного й фізичного здоров'я.

Проблематика системно-параметричного аналізу буття людини в аспекті біфуркаційних змін соціуму досліджена недостатньо, поза увагою залишились питання застосування системно-параметричного підходу у системі «людина-суспільство», розвитку біфуркаційної людини в трансгуманістичній трансформації, духовного екзистенціалу освіти, тощо. Виходячи із наявності протиріч у розумінні біфуркаційної сутності особистості, науковою проблемою свого дослідження дисертантка виокремлює системно-параметричний аналіз буття особистості в контексті біфуркаційної моделі для виявлення багатовимірності її біфуркаційної життєдіяльності в сучасності, в тому числі – в українському сучасному просторі.

В першому розділі «Роль системно-параметричного та синергетичного аналізу буття особистості у розвитку сучасного суспільства» дисертантка

аналізує особливості системного методу, його модифікації, які виникли у XX столітті. Вибір Нерубасською А. О. саме системної методології пов'язаний із потребою уточнити низку соціально – філософських положень про особистість в контексті її біфуркаційного становища в соціальній системі та виявлення чинників адаптації в ній. Авторка обґрунтовує вибір системно-параметричного методу для дослідження буття особистості в контексті біфуркацій як надійного варіанта нематематичного підходу. Свої аргументи наводить, опираючись на концепції як зарубіжних (А. Сміт, Г. Саймон, Л. фон Берталанфі, Е. де Боно, Л. ла Руш, Р. Саймон, П. Друкер, А. Чандлер та інші), так і українських вчених (М. Дмитрієва, І. Добронравова, І. Єршова-Бабенко та ін.). В основу дослідження покладено системно-параметричний варіант теорії систем, розроблений українським професором, доктором філософських наук А. Уйомовим, який відзначав універсальність системного підходу та його використання в різних науках.

В першому розділі проаналізовано та наведено системні та діалектичні підстави понять «сутність» і «явище», уточнено їхні концептуальні аспекти, показано, як через них розкривається основне поняття дослідження – «буття особистості» та її кризові моменти, без яких не існує сутності та існування як дійсності людини. Особистість розглянута як «двоїста» система – це цілісна єдність елементів та їх відношень на підставі фізичних та метафізичних принципів інваріантності, зберігання та синтезу поєднання внутрішнього змісту та зовнішніх відношень (з соціальністю) системи, що є і дійсним буттям особистості.

Авторка зазначає, що синергетичний підхід до проблеми буття особистості, що розглядається як система, та система буття суспільства, частиною якої є людина, сприяє розгортанню міждисциплінарного діалогу. Тому з'ясовує і експлікує філософські поняття, запозичені із синергетики: біфуркація та атрактор («біфуркаційна особистість», «біфуркаційне суспільство», «атрактори буття»); наводить визначення та прояснює основні синергетичні поняття в контексті порушених проблем, серед них: «точка біфуркації», «біфуркація», що є ключовими в цій роботі, а також «атрактор буття особистості», «біфуркаційна особистість». Біфуркаційний сценарій процесу розвитку особистості, як і суспільства, розглядає за різними підставами, наприклад, відносно уявлень про цінності, потреби, тощо.

Використовуючи два підходи – системний та синергетичний у дослідженні буття особистості та сутнісних чинників біфуркацій на підставі системних параметрів першого роду (концепт, структура, субстрат), Нерубасська А. О. об'єднує їх з поняттями соціальної синергетики: «біфуркаційна особистість», «біфуркаційне суспільство», «атрактори буття особистості» та робить висновок про те, що біфуркаційні процеси буття особистості в синергетичному просторі уявлення можуть бути і новим етапом розвитку системи взаємодій, наприклад, системи віртуального буття людини.

В другому розділі «Системно-параметричний підхід до концепцій буття особистості в історії філософської думки» дисертантка показала, як можна ефективно застосовувати системний метод для вивчення філософських

концепцій. У цій частині роботи вона звертається до історії філософії й висвітлює авторську методику її вивчення, яка полягає в тому, що історичні періоди, концепції та ідеї можна розкладати й компонувати в системи й підсистеми на підставі дескрипторів: концепту, структури і субстрату; формувати їх у блоки, виділяючи концептуальні властивості або відношення. Названі блоки дають можливість представляти матеріал на лекціях та семінарах, додатково давати завдання з формування таких системних блоків. Спосіб формування системних блоків показує на прикладах історії філософії в підрозділах другого розділу. Спочатку авторка поетапно демонструє, як виділяти дескриптори системи, потім – алгоритми формування системних визначень. На третьому етапі розглядає шляхи компонування систем у складніші системи. Такий підхід ефективний в умовах зменшення академічних годин на викладання філософії (можна використовувати й для інших предметів). Він дає можливість глибше вивчити матеріал та виробити цілісне бачення дисципліни.

Доцільним є проведений дисертанткою детальний аналіз двоїстої сутності системного моделювання за допомогою формули визначення системи (за А. Уйомовим). У цих визначеннях прослідковуються суб'єктивний і об'єктивний складники представлення будь-якого об'єкта, що розглядається як система. Системно-параметричний метод сприяє конкретній систематизації, побудованій на параметрах системи першого та другого роду. Перший етап дослідження об'єкта пов'язаний зі створенням моделі, наступний – із вивченням властивості представлених систем. У такий спосіб відбувається нарощування якості знань про об'єкт. У своїй науковій розвідці акцентується увагу на тому, що у процесі компонування й декомпонування системних моделей філософських концепцій та напрямів, а також їх визначень у двох варіантах системного моделювання (атрибутивний концепт і реляційна структура; реляційний концепт та атрибутивна структура) вона наблизилася до недостатньо вивчених частин самого системного підходу. І представляє зображення декількох об'єктів та їх компонування у системи, зокрема, філософських онтологічних теорій людини в епоху Ренесансу, Нового часу та Просвітництва.

Дуже цікавим, на нашу думку, є третій розділ дисертації, що присвячений біфуркаційній особистості та теоретико-методологічним складношам вияву її характеристик. Авторка розробляє біфуркаційна модель буття особистості на засадах системно-параметричних уявлень із врахуванням можливих варіантів біфуркаційних станів її буття та сучасно-вимірних онтологічних характеристик та пропонує експлікацію поняття «біфуркаційна особистість», визначаючи останню як сучасний, універсальний тип особистості, народжений в перехідні періоди розвитку цивілізацій і культур різних народів та світу загалом.

Значна увага приділяється аналізу багатовимірного та біфуркаційного мислення. Алла Олександрівна наголошує на тому, що багатовимірне мислення як поняття ширше за біфуркаційне. Біфуркаційне мислення поверхнєве, стосується предметного світу, якогось тимчасового механізму, тоді як багатовимірне, будучи «мисленням про мислення», передбачає одночасність,

взаємозв'язок та взаємозумовленість предметного і смислового мислительних зрізів. Але й одновимірним біфуркаційне мислення теж не назвеш. Воно вже ширше за своїм змістом, оскільки вплетене в наше життя як механізм опору або захисту. Біфуркаційне мислення може формуватися в повсякденній адаптації суб'єкта, у його професійному та позаіндивідуальному просторах, а також, поставши як масова свідомість, впливати на самого суб'єкта.

Особливо хочеться відзначити підрозділ 3.4. «Атрибутивні параметри систем «людина – навколишнє середовище», «буття особистості» та «біфуркаційної особистості»». Авторка обирає низку системних властивостей або параметрів для того, щоб проаналізувати буття людини як систему (параметр № 1 – впорядковані й неупорядковані системи; параметр № 2 – структурно-точкові, структурно-лінійні та структурно-багатовимірні системи; параметр № 3 – системи опосередковані і безпосередні; параметр № 4 – регенеративність системи; параметр № 5 – розчленованість системи; параметр № 6 – надійність; параметр № 7 – елементарні та неелементарні системи; параметр № 8 – детерміновані й недетерміновані системи; параметр № 9 – центровані – нецентровані системи; параметр № 10 – однорівневі та багаторівневі системи; параметр № 11 – внутрішні й зовнішні системи; параметр № 12 – завершеність; параметр № 13 – іманентність; параметр № 14 – мінімальність; параметр № 15 – унікальність; параметр № 16 – стабільні системи, та інші параметри).

В четвертому розділі дисертаційного дослідження «Творчість, талант і геніальність: демаркаційні лінії й системно-параметрична експлікація» Нерубасська А. О. продовжує наводити приклади застосування системно-параметричного методу до проблеми людини; системно схарактеризовано об'єкт, яким є система «людина творча (особистість)». Авторка наголошує на тому, що нагальним для сучасних учених залишається навчитися користуватися новими інструментами у своїх дослідженнях, тому що єдиного методу для вирішення проблем не існує і з'явитися не може, а вміння застосовувати нові, сучасні методи стає не тільки актуальним, але й необхідним для ефективніших досліджень. Однією з таких «модних» методологій у ХХ столітті вважалася системна, а в кінці ХХ на початку ХХІ-го – синергетична.

Сучасний науковий прогрес знецінює людину в соціальній системі. Це призводить до порушення її звичайного способу життя і веде до біфуркаційних точок буття. Екзистенціальна філософія та психологія виокремили головні маркери біфуркаційних станів: страх, депресію, віддалення, абсурд, тощо. Можливим механізмом подолання криз стають мистецтво й творчість. У своїй науковій розвідці авторка робить спробу показати, що важливим є не просто мистецтво, творчість і культура в житті сучасної особистості, але і її генетичні параметри: творчість, талант та геніальність. Дисертантка представляє системні моделі «людина творча», причому двома різними способами: використовуючи подвійне визначення автора загальної параметричної теорії систем А. Уйомова (виділяє і коротко характеризує властивість «геніальність»); перше визначення системи «особистість творча» подане з реляційним концептом; а друге – з атрибутивним. У першому випадку – це креативне ставлення до діяльності

творчої особистості як прояв та реалізація її здібностей. У другому випадку – атрибут «творчий». Були визначені відповідні структури та субстрати. Ці моделі відображають образ сучасної особистості в нових реаліях соціуму. Для моделі з реляційним концептом проведений атрибутивний аналіз і виявлено, що така система є впорядкованою, структурно-багатовимірною, розчленованою, всецілонадійною, відкритою, стабільною, немінимальною й нестационарною. За допомогою параметрів системного методу розширено розуміння творчої особистості та її комунікації із зовнішнім світом.

У підрозділі 4.3. «Здоров'я як екзистенціал існування творчої особистості в добу біфуркацій» розглядається екзистенціал, який може бути причиною однієї із найсильніших біфуркацій, відсутність цього екзистенціалу робить життя особистості неповноцінним. Проведено онтологічний аналіз екзистенціалу «здоров'я» і його протилежності – «хвороби».

Авторка пропонує онтологічний аналіз проблеми здоров'я на основі давньогрецьких концепцій, докладно розкриває погляди Платона та Аристотеля. На прикладі філософської концепції східного філософа Авіценни проводить паралелі в підходах сучасної і стародавньої медицини, виділяє негативні чинники нинішньої науки. Основними та болючими для кожного називає проблеми взаємин пацієнта й лікаря, хабарі, недофінансування медичної галузі, науково-дослідницької діяльності тощо. Водночас запропонована системно-філософська експлікація системи «здоров'я» та «хвороба», використовуються системні параметри першого роду (концепт, структура і субстрат). Ця експлікація виявляє головні системні підстави, покладені в основу здорового способу життя.

У п'ятому розділі – «Соціально-філософськи складові буття особистості у контексті біфуркаційної моделі» Алла Олександрівна визначає світ, успішну взаємодію людини, суспільства і влади, системний взаємозв'язок інтеріоризації та екстеріоризації як адаптації до соціальності, сприяння благау «Іншого», тобто іншої людини, групи людей, природи як маркери екзистенції особистості в соціальних системах та розкриває зв'язок біфуркації та аберації, що як відхилення в соціальності людини є передбіфуркаційним періодом. Простежує у процесі дослідження етапи біфуркаційності особистості.

Надзвичайною актуальністю в умовах пандемії сучасного світу наділені підрозділи 5.1. «Соціальна навантаженість особистості», 5.2. «Місце особистості в системі «сучасне біфуркаційне суспільство»». Здійснюючи системно-параметричний аналіз системи «сучасне суспільство» в контексті нових сучасних небезпек людства, авторка зазначає, що біфуркаційною точкою, атрактор якої є небезпечним, може стати трансгуманістична трансформація. В ідеях синергетики можна інтерпретувати життя людини після криз (біфуркації) як атрактор. Подолавши точки біфуркації, вмирає стара, і народжується нова система. Фізично людина може й не померти, але в моральному, культурному, емоційному та інших планах вона змінюється. До того ж інколи змінюються і її зовнішні риси.

В підрозділі 5.3. запропонована дефініція поняття «коронавірусне суспільство». Авторка обирає концепт досліджуваної системи. Пропонує ним

вважати атрибутивний концепт. Системовизначальною стає нова властивість «коронавірусне». Ця властивість означає, у її розумінні, заражене, нездорове, панічне суспільство. Такому концепту відповідає відношення, що представляє реляційну структуру. Ним може бути ставлення людей до інформаційного простору. Ставлення це складне, оскільки створює особливий емоційний, напружений фон між учасниками відносин. У ці стосунки включені всі члени суспільства, тому що безпосередньо чи опосередковано сприймають інформацію, яка утримує суспільство в точці біфуркації. Причому ця точка біфуркації суспільства перетворюється на точку біфуркації кожного його члена. Причини бувають різні, але головні з них – це здоров'я і фінансове становище. Субстрат такої системи – люди, члени суспільства.

У підрозділі 5.4. «Освіта як духовний екзистенціал та маркер сучасного українського суспільства: точки біфуркації» Нерубаська А. О. проводить системно-синергетичну експлікацію філософії освіти. Доцільним є, з нашої точки зору, представлення освіти у вигляді системи, що характеризується своїми концептом, структурою, субстратом, елементами, і її слід розглядати як частину соціокультурної загальнішої системи, складеної зі своїх дескрипторів.

Особливий інтерес до феномена духовної синергії різко зростає в періоди суспільної нестабільності й соціокультурного вибору. Саме в освіті виявляються такі риси сучасного буття соціуму, соціальної синергії, як «співпраця», цілераціональність у соціальних діях і стихійність у суспільних процесах та подіях. Головний суб'єкт освіти – це все ж педагог, що є не тільки особистістю, а й професіоналом у справі свого життя. Дисертантка зазначає, що теперішні глобальні зміни у світі не можуть не відбитися на формуванні особистості педагога. Нині в нашій країні модно говорити про глобалізацію освіти, але не завжди зрозуміло, чого державна система хоче від викладача, які завдання поставлені нині перед цією категорією службовців, кому має служити вчитель, і для чого він потрібний сьогодні. Може, людину замінять машини й ми отримаємо форми навчання, котрі більш об'єктивні? Запитання залишається відкритим, але світова криза з пандемією коронавірусу показала, що найбільшою цінністю освітнього процесу залишається комунікація вчителя та учнів, навіть якщо вона відбувається в онлайн-режимі. Останній менш ефективний, якщо його порівнювати з роботою офф-лайн, однак сьогодні таке спілкування стало домінуючим в освіті, покликаний залишатися відкритою системою, а не мережею освітніх практик і роликів на каналі «YouTube».

У сучасних дослідженнях усе частіше обговорюється новий тип особистості. Цей тип формується як наслідок складних нестійких ситуацій у суспільному, політичному та економічному житті державних систем. Розглядаючи сучасного українського педагога, авторка виявляє типові для нього характеристики, серед яких: егоцентризм, індивідуалізм і прагматизм. Водночас наголошує, що особистість педагога, зазвичай, асоціюється з іншими якостями, а саме: справедливістю, чесністю, привабливістю, педагогічним оптимізмом та ін. До того ж сьогодні від педагога очікується наявність такої ознаки, як сучасність. Аналізуючи систему освіти в Україні, констатує, що вона перебуває в надзвичайно нестійкій, нестабільній ситуації. Сказане зумовлює

формування нового типу педагога – біфуркаційного. Поява біфуркаційних педагогів – це всього лише захисна реакція системи, яка поки що не стабільна. Біфуркаційні викладачі часто виявляються більш адаптованими до споживчої культури, розвиненої сучасним поколінням, ніж педагоги минулого століття. Це професіонали, котрі мають дуже швидкі адаптивні якості, стійкі до змін як у системі освіти, так і в соціумі загалом.

Авторка наголошує на тому, що проблема тривалої кризи в освітній системі України призвела до появи парадигми філософії освіти, яка покликана розв'язати світоглядну і аксіологічну кризи суб'єктів освітньої діяльності, подолати точки біфуркації та вийти на позитивні атрактори розвитку нової системи освіти і її суб'єктів. Дисертантка пропонує системно-синергетичну модель освіти та аналіз суб'єктів освіти, зокрема вищої. На основі результатів соціологічних опитувань студентів трьох спеціальностей («Соціологія», «Менеджмент» і «Поштовий зв'язок») виводить образ сучасної особистості педагога, який повинен бути: доброю, чуйною (21%), комунікабельною, творчою, відповідальною (16%) особистістю; уміти зацікавити здобувачів (15%), з почуттям гумору, веселою, яка вміє приховувати свій поганий настрій (12%), професійною, грамотною, володіти лекційним матеріалом (9%), уважною до студентів (8%), мудрою (8%), суворою (6%), адекватною (5%) людиною.

У процесі сучасних біфуркацій, пов'язаних, зокрема з пандемією, Алла Олександрівна особливу увагу приділяє важливості комунікативного процесу в системі освіти. Ідеться про перевагу офлайн-комунікації над онлайн-спілкуванням, а також проблему викладання «Інженерної етики» в закладах вищої технічної освіти.

Показані прийоми застосування системно-параметричного методу в філософії освіти, освітня система визначалася і була охарактеризована за допомогою параметрів першого роду: концепту, структури і субстрату, та параметрів другого рівня (атрибутивні і реляційні). Освіта є внутрішньо завершеною, але не завершеною в системі зовнішніх зв'язків, розчленованою, неімманентною, нелінійною, внутрішньо центрованою, неланцюговою, системою з опосередкуванням, що детермінує, стаціонарною, стабільною, невсецілонадійною, варіативною, гетерогенною, неавтомодельною, інерційною, нересурсною, неіндукційною, впорядкованою, неелементарною, багатшаровою, повною системою, яка має ізоморфізм (реляційний системний параметр).

Дисертантка робить висновок про те, що проблема нелінійності системи освіти пов'язана з тим фактом, що результуючу систему знань і уявлень, сформованих в ході впливу освітнього процесу, неможливо передбачити. Освіта повинна перебувати в рівновазі з оточуючим її суспільством. Наявність постійного взаємозв'язку освіти з соціумом дозволяє змінюватися при змінах в суспільстві. Тут відбувається реляційний синтез. Освіта впливає на суспільну свідомість, і, відповідно, на пріоритети розвитку суспільства в цілому. Для розкриття її багатогранного змісту, як феномена духовного виробництва, для дослідження інфраструктури можна застосувати і новітні вимоги синергетики.

Це дає можливість в освіті на сучасному етапі визначити стан і перспективи її розвитку.

Пропонує власну системно-параметричну концепцію пандемічної освіти України. Для цього проведено двоїсте системне моделювання системи «освіта» та критичний аналіз принципів освіти в Законі України «Про освіту» з песимістичним висновком про біфуркаційний стан сучасної української освіти.

Тема дисертації відповідає формулі спеціальності «соціальна філософія та філософія історії» і даному напрямку досліджень. Тема дисертації *відповідає науковому напрямку* факультету історії та філософії; кафедри філософії, кафедри культурології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Дослідження процесів інтеграції й диференціації в сучасному науковому та філософському знанні».

Об'єкт і предмет дослідження позначені вірно. Мета дисертації чітко вказує на те, які результати повинні бути досягнуті. Задачі, поставлені автором, відповідають науковій проблемі та вирішуються на основі значного масиву як українських, так і перекладних джерел філософського, економічного, соціологічного та психологічного змісту. Правильно обрані і змістовно описані методи дослідження.

Чітко сформульовано наукову новизну роботи, суть якої, передусім, полягає у тому, що вперше розроблений і запропонований системно-параметричний аналіз буття особистості в контексті біфуркації суспільства на основі уявлень про гнучкість «біфуркаційної свідомості» людини в процесі її ідентифікації та самоідентифікації в сучасному суспільстві завдяки проявам творчості, таланту і геніальності.

Авторкою вперше запропоновані дефініції понять «біфуркаційне буття особистості», на підставі трьох дескрипторів системи (концепту, структури і субстрату); здійснене двоїсте системне моделювання факту соціальної навантаженості, що також уперше визначене за допомогою дескрипторів першого роду (концепт, структура, субстрат) із використанням кіл Ейлера для складання логічної схеми соціальної навантаженості та її елементів; виокремлено модель українського суспільства та його біфуркаційного стану як результату світової пандемічної кризи, а також деяких елементів (параметрів) суспільної системи; проведено системно-параметричний аналіз біфуркаційної особистості, особистості з біфуркаційною свідомістю, властивості «біфуркаційність» та виявлено вплив дескрипторів суспільної системи України на особистість та її адаптацію до зовнішніх кризових точок.

Обґрунтованість і достовірність висновків та положень і рекомендацій дисертації підтверджуються тим, що всі матеріали, включені в текст, взаємозалежно підкоряються єдиній логіці дослідження, аргументовані та доведені. Структура дисертації чітка, теоретично і методично виправдана. Переконаливо обґрунтовано практичне значення роботи. Основні положення дослідження достатнім чином апробовані та оприлюднені.

Основні положення дисертації викладені в 75 публікаціях автора.

Таким чином, можна констатувати, що подана дисертація збагачує українську соціально-філософську думку, глибина і якість обґрунтування висновків дозволяють оцінити роботу як достовірне, самостійне, закінчене творче дослідження.

Разом з тим робота Нерубасської А. О. не позбавлена недоліків та дискусійних положень, які вимагають уточнення і більш детальної конкретизації.

1. В тексті дисертантка використовує конструкції: системно-параметричний аналіз, системно-параметричний підхід, системно-параметрична експлікація. Подекуди незрозуміло, як саме ці поняття між собою співвідносяться.
2. В дисертації одним з методів дослідження виступає метод моделювання та його варіації, наприклад, системно-параметричне моделювання (зокрема, назва п. 2.3. «Системне моделювання буття особистості в українській філософії», формулювання задач 4, 6, 7 передбачає в подальшому для їх вирішення використання цього методу), однак чомусь цей метод не винесено в загальний огляд методологічної основи дослідження; крім того, незрозумілим залишається питання, в чому полягає ключова відмінність системного та системно-параметричного моделювання.

Дисертантка, звертаючись до методу моделювання опирається на праці Г. Саймона (с. 44: «... З огляду на недостатність літератури із системної методології пропонуємо підхід до систем, побудованих на традиційному методі, ближчому до позитивістських підходів у вивченні системних явищ, уявленнях Герберта Саймона...»), але, на жаль список літератури не містить його ключової роботи, що має важливе значення в аспекті проблематики, що розглядається: Simon H. Models of Man, Social and Rational: Mathematical Essays on Rational Human Behavior in a Social Setting. New York, 1957. 287 p.

3. В роботі значна увага приділена експлікації та подальшому оперуванню поняттями «біфуркація», «аттрактор». Хотілося б почути відповідь на запитання, чому поза увагою залишилось таке поняття, що має пряме відношення до синергетики, як «флуктуація». І, наприклад, як же між собою співвідносяться біфуркації та флуктуації в контексті розгляду творчої особистості? Адже ряд дослідників прояви геніальності, таланту відносять до позитивних девіацій, а девіації співвідносять з флуктуаціями особистості.
4. Зустрічається різнопланове оформлення в тексті ППП науковців: деякі містять ініціали імені та по-батькові, деякі лише імені, деякі взагалі не містять ініціалів, а повністю розписані (наприклад, с. 74: «...О. Леонт'єв порушує проблему про...», с. 77: «...Н. В. Спиця вказує на пропозиції окремих науковців говорити про...», автореферат, с. 11: «...розкриваються філософські погляди, подані як «Філософія серця» (Г. С. Сковорода, П. Юркевич)»). Таких моментів в тексті багато. Має бути єдиний варіант оформлення.

5. У підрозділі 3.1. «Філософсько-психологічні аспекти біфуркаційної особистості та порівняння її типів» авторка наголошує на тому, що біфуркаційна людина не є новим типом особистості, а являє собою, певно, невизначений стан індивіда, який виникає в період інтенсивних перетворень різних сфер життя. Виникає питання, а як же співвідноситься біфуркаційна людина з маргінальною особистістю? Чи є між ними щось спільне? І чим вони відрізняються між собою?
6. У підрозділі 3.4. «Атрибутивні параметри систем «особистість – навколишнє середовище», «буття особистості» та біфуркаційна особистість» проведено системно-параметричний аналіз цих систем на підставі 24 атрибутивних параметрів. Однак, список параметрів в наукових доробках послідовників та учнів А. Уймова в подальшому був розширений, і нараховував 26 таких параметрів (Бородина Н. В. Полнота списка атрибутивных системных параметров. Дис. ... канд. филос. наук, спец. 09.00.02. Одесса, 2007. 175 с.). Було б непогано враховувати подальші розробки та використати їх в тексті. Цієї праці в списку використаних джерел немає.
7. Говорячи про формування нового типу педагога – біфуркаційного (с. 360 – 361) авторка виявляє певну непослідовність своїх поглядів, адже, з одного боку, наголошує на тому, що освіта – це мегатренд глобалізованого світу, відповідно вона має відповідати викликам часу, а з іншого боку – зазначає, що, на її думку, система освіти повинна повернутися до витоків класичної школи педагогіки.
8. У висновку 18 Ви констатуєте, що «...є два можливі сценарії розвитку постпандемічних суспільств...», але так і не зрозуміло, а які ж саме?
9. Спостерігаються неузгодження та завуження у формулюванні пунктів змісту роботи, задач та висновків, наприклад:
 - поясніть, будь-ласка, чому остання задача сформульована «...обґрунтувати освіту як модус духовності сучасної особистості...», а у відповідному параграфі (5.4.) звучить «Освіта як духовний екзистенціал та маркер сучасного українського суспільства...»; яке співвідношення між модусом, екзистенціалом та маркером?
 - чому до п. 5.1, 5.2., 5.3. взагалі немає сформульованих задач, хоча є висновки (висновок 16, 17, 18) та пункти в науковій новизні?

Разом з тим висловлені критичні зауваження стосовно дискусійності ряду положень не знімають теоретичної вагомості й безперечної новизни поданої на захист дисертаційної роботи Нерубаської А. О. Друковані праці авторки дисертації повністю розкривають всі аспекти поставленої проблеми, виявляють її актуальність та змістовну цілісність. Виконане на високому науковому, методологічному рівні, репрезентоване дисертаційне дослідження розкриває ряд вагомих теоретичних і світоглядних проблем, що, без сумніву, стане умовою подальшого творчого розвитку соціально-філософських дискурсів проблеми особистості. Позиція дисертантки демонструє новий

аспект в дослідженні людини в контексті сучасних реалій. Без сумніву, творчий доробок Нерубаської А. О. буде реалізований в практичній, науковій та освітній діяльності, у вітчизняній культурі філософського мислення. Аргументовані в дисертації теоретичні положення стануть вагомим доповненням в процесі викладання курсів соціальної філософії, методології наукового пізнання, філософської антропології та інших гуманітарних дисциплін. Здобувачеві притаманні достатні навички наукової аргументації й дослідницької роботи. Мова і стиль дисертації відповідають вимогам до робіт наукового характеру.

Автореферат дисертації відповідає п. 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів».

Дисертація Нерубаської Алли Олександрівни «Системно-параметричний аналіз буття особистості в контексті біфуркаційної моделі» відповідає Наказу МОН «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» № 40 від 12.01.2017 р. та п. п. 9, 10, Постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів», тому її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент:

доктор філософських наук, професор
кафедри філософії, соціології та менеджменту
соціокультурної діяльності

Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

 О. Б. Петінова

Підпис О. Б. Петінової засвідчую.
Проректор з наукової роботи

 проф. Г. В. Музиченко